

Geachte aanwezigen,

Allereerst dank u wel voor de uitnodiging! Vooraleer ik aan deze lezing begin wil ik even "çavaria" proficiat wensen. Voor de vele transgenders hier aanwezig is vandaag een historische dag: voor het eerst in de geschiedenis in België staan transgenders expliciet en volwaardig vermeld in een gelijke rechten beweging. Ik wil de 'oude' holebifederatie hiervoor erg bedanken en weet hoeveel werk en discussies hieraan vooraf zijn gegaan.

Op vraag van de Holebifederatie mag ik u in een half uur proberen duidelijk te maken wat ik aan voor- en nadelen zie van samenwerking tussen de holebibeweging en de transgenderbeweging, en wat hieraan mogelijks de grenzen zouden zijn.

Ik spreek vanuit verschillende posities: als onderzoeker in het veld van gender en seksualiteit, en als ervaringsdeskundige en couch-activist. Ik heb het voorrecht gehad om professioneel bij enkele transgenderprojecten betrokken geweest te zijn, zoals "planet gender", "gender in de blender" en de recente "Transsurvey", waardoor ik met de meest uiteenlopende mensen van gedachten heb kunnen wisselen over het transgenderthema. Ik heb door de talrijke en leerrijke gesprekken in het transgendermilieu, maar ook net erbuiten, mij een mening gevormd over het samenwerken tussen LGB en T. Ik grijp dan ook graag deze kans om op basis van mijn ervaringen jullie wat input mee te geven voor de toekomst.

Eerst en vooral, heb ik geleerd dat het belangrijk is om duidelijk te maken wat *men bedoelt met* het woord transgender. Deze term wordt immers door verscheidende mensen op verschillende manieren ingevuld.

Transgender is een term die voor het eerst zou gebruikt zijn door Virginia Prince – zij gebruikte de term voor die groep van mensen die niet duidelijk travestiet of transseksueel zijn, maar daar ergens tussenin vallen. Hierbij is een travestiet iemand die periodiek kleren aantrekt van de zogenaamde 'andere' sekse, en een transseksueel iemand die permanent de sociale (en meestal ook fysieke) gendereigenschappen verandert om fulltime te leven in de zgn. 'andere' sekse. In de betekenis van Virginia Prince, is een transgender iemand die sociaal gezien permanent leeft in de andere genderrol, doch fysiek gezien geen (genitale) chirurgie laat uitvoeren. Iets wat in medische kringen echter 'transgenderist' wordt genoemd.

Door o.a. Leslie Feinberg is de betekenis van het woord transgender echter veranderd en werd transgender een adjectief in plaats van een zelfstandig naamwoord. Feinberg, een activist en schrijver, roept op voor een politieke alliantie tussen *alle* individuen die gemarginaliseerd of onderdrukt worden omdat ze op het vlak van genderexpressie anders zijn dan de sociale normen van M of V veronderstellen. Transgender in deze zin, werd een breed omvattende koepelterm voor een gemeenschap van transseksuelen, drag queens en kings, butches, interseksuelen, travesties, mannelijke vrouwen, vrouwelijke mannen, janetten, bouwvakkerspotten, manwijven, en iedereen die zich er door aangesproken voelt.

Ikzelf hou de definitie aan die gangbaar is in het veld van transgenderstudies. Dus transgender in deze brede zin, als koepelterm die alle personen omvat met een variatie aan genderidentificaties, waaronder transseksuelen en transgenderisten, maar ook anderen die de normatieve genderwetten overtreden maar die niet noodzakelijk chirurgische en/of medische behandeling zoeken. Een ander veel voorkomende woord hiervoor is 'gendervariante personen'. Het voordeel van termen als transgender en gendervariantie, genderidentiteit en genderexpressie, is dat ze niet naar een probleem of stoornis verwijzen, en zo stigmatisering en/of medicalisering vermijden. Met het gebruik van dit woord wil ik echter niet ontkennen dat tussen de groepen van travesties, transgenderisten, transseksuelen, interseksuelen, enz... andere ervaringen leven, en ook niet dat er in één groep, bv. transseksuelen, ook heel veel verscheidenheid terug te vinden is. Eén van mijn eerste aanbevelingen aan eenieder die hetzij beleidsmatig, hetzij in de beweging, hetzij in onderzoek met deze doelgroepen aan de slag wil gaan, is dat men een goed doordacht begrippenkader moet uitdenken en hanteren. Voor wie werken we wel, voor wie niet?

Met de nieuwe naam '...' voor de 'holebifederatie' zijn transgenders expliciet benoemd. Dit is op zich niet zo vreemd. Holebi's en transgenders hebben immers in het verleden al samen succesvol gestreden. De sociale bewegingen van holebi's, interseksuelen en transgenders zijn niet altijd en overal duidelijk af te lijnen. Afro-Amerikaanse en Latijns-Amerikaanse drag queens en transseksuelen zoals Silva Rivera stonden in 1969 in de eerste rijen van de opstand tegen de zoveelste brutale invallen van de politie in Greenwich Village. Deze opstand, nu bekend als Stonewall wordt internationaal geclaimd als de start van een *holebibeweging*. Voor Silva Rivera en vele anderen is de Stonewall opstand echter zowel voor de holebibeweging als voor de transgenderbeweging een startpunt! En hoewel de holebibeweging en de transgenderbeweging zich op verschillende plaatsen en om verschillende goede redenen los van elkaar ontwikkelden, zien we de laatste jaren een hernieuwde toenadering tussen beide groepen, ook internationaal (ref speech Evelyn). Immers, niet alleen was samen strijden in het verleden zinvol, ook vandaag en morgen is dat zo.

En net daarom is het een enorme stap die de Holebifederatie geschapen heeft door het openstellen van haar statuten voor transgenders in 2006, ook al gebeurde deze beslissing - laten we eerlijk zijn - wat ondoordacht en zonder overleg met de transgenderorganisaties van dat moment. De structuur van de holebifederatie, haar subsidies, haar personeel, haar werkruimte, haar ervaring met lobbywerk en toegang tot politici, vormen voor de kleine transgenderorganisaties in ons land een opportuniteit zonder weerga. In mijn onderzoek naar de transgenderorganisaties in Vlaanderen en Brussel werd duidelijk dat deze organisaties volledig draaien op en vaak ten koste van vrijwilligers. Het grote verloop in het transgendermiddenveld zorgt voor een gebrekkige continuïteit, voor een verlies aan netwerken, en voor een gebrek aan ervaren lobbyisten en aanspreekfiguren. Veel moeite, kennis en capaciteiten gaan nodeloos verloren telkens weer als een transgender zijn of haar zoekproces afrondt, zich terugtrekt uit het transgendermilieu en in de anonimiteit wenst te verdwijnen; of opgebrand raakt door de veelheid aan taken, door de berg werk die er ligt waardoor men niet eens toekomt aan politiek werk omdat er eerst -soms letterlijk-

levens moeten gered worden, mensen moeten opgevangen worden. De taak van ondersteuning aan deze groepen, die de holebifederatie de laatste jaren stilaan opnam, is dan ook van groot belang: de expertise in het ondersteunen van organisaties, in materiële, financiële en morele zaken, kan zeker ten goede komen aan de werking van transgenderorganisaties. Het feit dat meer en meer transgendergroepen aansluiten is dan ook positief te noemen.

Echter, het openstellen van de statuten creëerde ook verwachtingen, het veranderen van naam, zal dit enkel versterken. Het grote aantal transgenders hier vandaag aanwezig bewijst de interesse die er leeft voor samenwerking. Hierbij is het belangrijk dat zowel de overeenkomsten als de verschillen besproken worden. Transgender is niet iets dat je er zomaar even bijneemt omdat het goed klinkt en politiek correct is.

De beslissing om transgender erbij te nemen is, en daarvan ben ik overtuigd, gestoeld op een overtuiging dat het recht op seksuele vrijheid, en de strijd tegen discriminatie en geweld omwille van de seksualiteitsbeleving, onafscheidelijk gelinkt is aan de bevrijding van gendernormen. Dat de holebibeweging aandacht krijgt voor gender en transgender, lijkt dan ook meer dan logisch. Onderzoek maakt immers duidelijk dat homojongens die genderconformerend zijn qua voorkomen en gedrag meer geaccepteerd worden dan heterojongens die gendernormen overschrijden. M.a.w. een stoere homo wordt makkelijker aanvaard dan een verwijfde hetero. Gendernormen in verband met fysieke attributen en uiterlijk wegen sterker door in de acceptatie van adolescenten dan gendernormen betreffende de soorten activiteiten die als gepast worden beschouwd voor jongens en meisjes. Een meisje mag best wel profvoetballer worden, als ze zich dan maar meisjesachtig gedraagt naast het veld.

Genderidentiteit en homoseksualiteit hebben veel met elkaar te maken, maar moeten ook sterk genuanceerd worden. Er leven immers vaak nog hardnekkige mythes over het samengaan van transgender en homoseksualiteit. Onderzoek toont op dat vlak grote nuances aan, en leert ons dat de seksuele gerichtheid van mannelijke travestieten overwegend heteroseksueel is, en bij transgenderisme er relatief veel sprake is van biseksualiteit of een seksuele gerichtheid op het eigen geslacht. Onderzoek bij transseksuelen geeft aan dat transseksuele mannen (afhankelijk van de bron) voor 10 à 40% hetero zijn, en voor meer dan de helft van de transseksuele vrouwen geldt dat ze bi of lesbisch zijn. Dus ja, er zijn veel holebi's onder de transgenders, maar niet elke transgender is holebi!

Het is dan ook belangrijk om aandacht te besteden aan de specifieke kenmerken en problemen van transgenders, los van hun seksuele voorkeur. Als de holebikoepel actief werk wilt maken van een beleid voor transgenders dan dient er expliciet ruimte gecreëerd te worden in de opdrachten van haar werknemers om in dit thema expertise op te doen en te werken. Dan dient er in elk takenpakket, en in alle geldingen van haar organisatie, intern en extern, gekeken te worden: wat kunnen we in dit domein nog specifiek voor transgenders doen? En dan dient er ruimte te zijn voor die trans-specifiek zaken waar holebi's geen gemeenschappelijk element in erkennen.

Ik geef op dat vlak – nu ik hier toch sta – graag wat input.

Eerst en vooral is het belangrijk om te onderlijnen dat veel van het werk van de holebibeweging uit het verleden, indirect ook ten goede komt aan transgenders. Bijvoorbeeld, sinds de openstelling van het burgerlijke huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht (30 januari 2003) moeten transseksuele personen niet meer uit de echt scheiden vooraleer één van beide partners van geslacht kan veranderen. En ook met de goedkeuring van adoptie voor paren van gelijk geslacht (20 april 2006) heeft de Belgische staat er indirect voor gezorgd dat het geslacht van de adoptieouders, voor binnenlandse adoptie althans, niet meer relevant is, en hierdoor een geslachtsverandering dus ook niet. Voor buitenlandse adoptie kampen transgender ouders met dezelfde moeilijkheden als holebikoppels, en worden ook zij systematisch uitgesloten door de landen van herkomst. Dit kan dus alvast een gezamenlijk werkput worden.

Daarnaast heeft de holebibeweging door haar werk en emancipatiestrijd mede gezorgd voor meer voorlichting en bevrijding van de seksualiteitsbeleving, voor meer aandacht voor seksuele identiteit en gendernormen. Zij werkte mee aan de zichtbaarheid van transgender personen door het aansluiten van transgenderorganisaties, en het opzetten van overleg met deze groepen. Tenslotte wordt sinds enkele jaren een (hetzij beperkt) aantal eisen i.v.m. transgenderrechten mee opgenomen in de eisen in BLGP. Dit werk is zeer waardevol.

Maar toch wil ik ook enkele frappante voorbeelden van gemiste kansen en uitdagingen voor de toekomst formuleren:

1) het schrappen van GID uit psychiatrische handboeken

In de eerste wetenschappelijke werken werden de concepten van gendervariantie enerzijds en erotische aantrekking tot dezelfde sekse anderzijds op elkaar betrokken en met elkaar verward. De eerste terminologie, zoals bv het concept 'urning' voor homoseksuelen, werd gedefinieerd als 'een vrouwelijke ziel gevangen in een mannelijk lichaam', precies de populaire omschrijving die tegenwoordig voor transseksualiteit gebruikt wordt. Zeker in de medische wetenschappen valt de verschuiving tussen gender, sekse en seksualiteit doorheen de tijd erg op: eerst vormden homoseksuele vrouwen en homoseksuele mannen een soort derde en vierde gender naast man of vrouw. Later wordt homoseksualiteit meer en meer beschouwd als een ziekte, een afwijking in lichamelijke of geestelijke zin. In de eerste DSM (1952) (het meest gehanteerde diagnosehandboek in de psychiatrie) verschijnt homoseksualiteit als een persoonlijkheidsstoornis. Hiertegen heeft de holebibeweging internationaal altijd sterk gestreden. De beslissing om homoseksualiteit te verwijderen als mentale stoornis valt na langdurig lobbywerk in 1973. In de DSM editie van 1980 (de DSM III) is homoseksualiteit dus niet meer opgenomen als mentale stoornis. Dit is dus nog maar 30 jaar geleden, maar nu lijkt het haast ondenkbaar dat dit ooit zo was.

Echter, vanaf het verdwijnen van homoseksualiteit uit de psychiatrische handboeken, verschijnt er plots een 'nieuwe' categorie van stoornissen getiteld 'Psychoseksuele stoornissen' met daarin de nieuwe opgenomen diagnose: 'Gender Identity Disorder'. Door de uitvinding van 'genderidentiteitsstoornis' als medische categorie, werd gendervariantie uit de categorie

homoseksualiteit gehaald en in de sectie 'psychoseksuele stoornissen' gestoken. In een tijd dat het niet meer kan om homoseksualiteit als ziekte te bestempelen, is travestie en transseksualiteit nog steeds een psychiatrische aandoening. Internationaal is hier veel protest tegen en ijvert men om de categorie van GID te schrappen in deze diagnostische handboeken.

Holebi's vandaag weten misschien niet meer hoe het was om als 'ziek' gelabeld te worden door artsen en hulpverleners, en te stoten op onbegrip en afwijzing, en zelfs pogingen tot 'genezing'. Maar de ervaring van het vechten voor erkenning van je identiteit en tegen maatschappelijke afkeuring, het gevaar voor verlies van job, vrienden en familie wanneer men zich out, zijn raakpunten die nog vers in het geheugen van velen hier vandaag aanwezig liggen.. Ik ben dan ook van mening dat het verwijderen van GID als mentale stoornis één van de belangrijkste strijdpunten is, waar holebi's en transgenders zich samen achter dienen te scharen, en waar ook onderzoekers en beleidsactoren een belangrijke rol in kunnen spelen. Laten we leren uit de lessen van het verleden en nagaan hoe de holebiactivisten van toen erin geslaagd zijn om homoseksualiteit te doen schrappen. Laten we deze kennis verspreiden, en er met vereende krachten onze schouders onder zetten en creatieve oplossingen zoeken voor het vrijwaren van de soms noodzakelijke medische hulpvragen van sommigen onder ons.

2) In 2007 werd de 'Wet betreffende de transseksualiteit' goedgekeurd in België.

Deze wet voorziet de staat eindelijk het recht om officieel de voornaam- en geslachtsregistratie aan te passen. Transgenderorganisaties hebben met man en macht getracht om in discussie te treden met de politici die aan deze wet werkten, maar werden maar al te vaak als 'die bende radicalen' afgeschilderd en monddood gemaakt. Toch slaagden ze erin de media minimaal te bespelen en werden ze op het laatste nippertje uitgenodigd voor de hoorzitting. Politici hadden duidelijk niet gerekend op zoveel weerstand, maar sloten – op een enkeling na – al gauw hun rangen om deze wet erdoor te krijgen. Het gebrek aan ervaring met politiek lobbywerk, de snelheid waarmee tussen kleine en versplinterde groepjes stelling moest worden ingenomen, en bovenal: het gebrek aan coalitie en steun vanuit de holebi- en vrouwenbeweging waar zij gingen aankloppen voor hulp, heeft ervoor gezorgd dat de vele goed onderbouwde standpunten uit het transgenderveld verloren gingen. De huidige wet rammelt dan ook op heel wat vlakken. De bepalingen van de precieze medische criteria, zoals de eisen van hormoongebruik vooraleer men toegang krijgt tot een voornaamswijziging, of nog: de eis tot onomkeerbare onvruchtbaarheid vooraleer men toegang krijgt tot een officiële geslachtswijziging, sluiten een grote groep gendervariante personen uit en bevestigen de tweedeling man/vrouw. Deze eisen zijn niet alleen in strijd met de mensenrechten of kent u nog een andere groep burgers die bij wet gesteriliseerd dienen te zijn? In Spanje en Engeland zijn holebitra groepen erin geslaagd dit te voorkomen.

3) Non-discriminatie maatregelen

Discriminatie op basis van geslachtsverandering wordt in België beschermd door de wet ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen. Discriminatie op basis van genderidentiteit en genderexpressie is niet beschermd. Dit betekent dat enkel de groep

transseksuelen bescherming geniet. Personen, trans of holebi, die een afwijkende genderexpressie of een andere genderidentiteit hebben, zijn niet beschermd. Internationaal ijvert men dan ook dat genderidentiteit en genderexpressie naast geslacht en seksuele voorkeur in het rijtje van beschermde gronden wordt opgenomen.

Zowel voor holebi's als transgenders zijn de Yogyakarta principes een belangrijk instrument en stok achter de deur voor gemeenschappelijke actie op voordien aangehaalde probleempunten. Deze Yogyakarta principes betreffen de toepassing van het internationaal recht inzake mensenrechten met betrekking tot seksuele geaardheid en genderidentiteit.

Voornamelijk het principe 3 'The Right to recognition before the law' is van bijzonder belang voor transgender personen.

- 3. *"(...) No one shall be forced to undergo medical procedures, including sex reassignment surgery, sterilisation or hormonal therapy, as a requirement for legal recognition of their gender identity. (...)"*
- 18. *"No person may be forced to undergo any form of medical or psychological treatment, procedure, testing, or be confined to a medical facility, based on sexual orientation or gender identity. Notwithstanding any classifications to the contrary, a person's sexual orientation and gender identity are not, in and of themselves, medical conditions and are not to be treated, cured or suppressed."*

In Nederland zorgde de aanneming van de Yogyakarta principes er in elk geval voor dat de minister van Emancipatie (Ronald Plasterk) de verplichte sterilisatie van transseksuele personen weer onder de loep gaat nemen. Recent werd dit voornemen bevestigd door de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen die beloofde om de Nederlandse wet die aan transseksuelen eist om irreversibele chirurgie te ondergaan zodanig aan te passen in overeenstemming met het principe 18 van de Yogyakarta Principles (the right to be protected from medical abuses).

Ook op het Vlaamse beleidsniveau werden de Yogyakarta-principes opgevolgd. Op 11 juni 2008 werd een "voorstel van resolutie betreffende een geïntegreerd gelijkheidsbeleid voor holebi's en het actief uitdragen van de Yogyakarta-principes op internationaal niveau" ingediend in het Vlaamse parlement. In dit voorbereidend stuk is een aangepaste versie van de principes te vinden die voornamelijk focust op het buitenlandse beleid, en die in artikel 3, 16, 20, 21 en 27 transgender personen 'vergeet' te vermelden. In de uiteindelijke aangenomen (en sterk ingekorte) tekst door de plenaire vergadering vraagt het Vlaamse parlement aan Vlaamse regering om de 29 Yogyakarta-principes te onderschrijven en internationaal uit te dragen en worden deze niet verder omschreven. Hieruit kunnen we afleiden dat de Vlaamse regering de volledige Yogyakarta-principes bedoelt (waaronder bovengenoemd artikels 3 en 18) en zich hiermee bijgevolg (impliciet) uitspreekt tegen de condities in de 'Wet van 10 mei 2007 betreffende de transseksualiteit'. Maar aangezien de teksten van de stukken geen enkele melding maken van genderidentiteit, transpersonen of van het transgenderthema, is de kans eerder groot dat we hieruit moeten afleiden

dat men de transgenderthematiek volledig vergeten is... Ook federaal werden zowel in de Kamer als in de senaat voorstellen ingediend ivm de aanname van de Yogyakarta principes. Ook daar is in de ene versie geen woord terug te vinden dat de yogyakarta principes ook expliciet handelen over transgenders, en in de andere wordt genderidentiteit eerder summier aangehaald...

In het opvolgen van deze wetgevende stukken kan de holebibeweging dankzij haar expertise in lobbywerk en netwerken in het politiek veld, een wereld van verschil betekenen voor de aandacht voor transgenderthematiek die anders dreigt verloren te gaan.

Mijn tijd is te kort, ik heb het nog niet met u kunnen hebben over de grote problemen van transgenders op het vlak van tewerkstelling, gezondheidszorg, welzijn, onderwijs, enzovoort. België bleef tot nu toe (en zover bekend) gelukkig gespaard van moord op transgenders. Maar pesterijen, geweld en discriminaties zijn wijdverspreid. Het aantal klachten opgetekend bij de verschillende instanties zoals het 'instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen' en het 'centrum voor gelijkheid van kansen en tegen racismebestrijding', zijn een indicatie dat er voor transgenders in België nog heel wat problemen blijven bestaan.

Ik heb het ook niet gehad over de schaarste aan het noodzakelijke onderzoek die deze problemen bloot kan leggen, en voor inzicht en verandering kan zorgen. Net zoals onderzoek i.v.m. holebi's ervoor zorgde dat holebi's als doelgroep voor het beleid erkend werden, hoop ik van harte dat het congres dat het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen dit najaar organiseert, en waar de resultaten van het eerste grootschalige onderzoek naar de sociale positie en mogelijke problemen van transgenders in ons land zullen worden voorgesteld, tevens een gelijkaardig effect heeft voor transgenders.

Op de uitnodiging voor dit colloquium stond: "ons verleden was rijk, onze toekomst wordt dat ook". Çavaria heeft als uitverkoren gesprekspartner voor de overheid, een belangrijke verantwoordelijkheid om aan deze rijkdom de nodige aandacht en ruimte te geven en te vragen. Ik hoop dat de succesvolle samenwerking tussen de beweging, beleidsactoren en onderzoekers zoals deze voor holebi's bestaat, ook voor het transgenderthema mag ontstaan.

Ik wens jullie hierbij veel succes!

Joz Motmans

joz.motmans@ua.ac.be

32 (0)3 275 59 61

Steunpunt Gelijkekansenbeleid

www.steunpuntgelijkekansen.be

Consortium Universiteit Antwerpen-Universiteit Hasselt

Lange Nieuwstraat 55

2000 Antwerpen

